

בבא קמא 3

עיון בסוגית פתיחה ומבעה

א. סוגיית פתיחה

1. ראו את המקורות שניתנו בדף 2.
2. השוו למדרשי הלכה - מכילתא דר"י כא: לה; מכילתא דרשב"י כא, לה.

ב. מאי מבעה?

1. בבא קמא ג, ב 'מאי מבעה' עד ד, ב 'כהרי האש' - לימדו את הגמרא עם רש"י.
2. סכמו לעצמכם בכתב - מהן כל אחד מאבות הנזיקין במשנה לפי הדעות השונות בסוגייה? איך כל אחד מהאמוראים מפרש את 'לא הרי השור כהרי המבעה' במשנה.
3. ירושלמי בבא קמא א, אף 'ארבעה אבות נזיקין... ומצאה קוצים' - מי הם ארבעת אבות הנזיקין לדעת הירושלמי?
4. להרחבה למטיבות לכת - שרידי אש חלק ד עמ' מא - מד; מאמר של חנן אריאל ואלכס יודיצקי, בע"ר ובע"י בעברית ובארמית

ג. המחייב של תשלומי נזק

1. משנה בבא קמא א: א - מה משמע מלשון המשנה על המחייב בתשלומי נזק?
2. הצד השווה - השוו את נוסח המשנה בספרים שלפניכם עם נוסח המשנה המובא ברי"ף
3. למטיבות לכת - ראשונים דנו האם לגרוס במשנה 'וממונד' - ד. תד"ה אדם; ג: תד"ה וממונד; ב. רשב"א ד"ה שדרכן להזיק; ד. ראב"ד ד. ד"ה האי דקפריך
4. עיינו בסוגיית הפתיחה ב: ג. בפזמון החוזר בשלבים השונים בהם הסוגייה טוענת שעל תולדותיהן להיות כיוצא בהן - 'מאי שנא X... וממונד ושמירתן עליך...'
5. רמב"ם נזקי ממון א: א ובפירוש יד פשוטה [טיוטה של תחילת נזקי ממון בכ"י הרמב"ם]
6. משנה בבא קמא ד: י - מה הסברה של רבי יהודה המבחין בין תם ובין מועד?

ד. עיונים בסוגיית מבעה - רב יהודה ורב אשי

1. רב יהודה מתאר את 'אין הנאה להיזקה' ואת 'אין כוונתו להזיק' כשיקולים לחייב תשלומי נזק. מה הסברה? ג: תד"ה לא ראי; חידושי הראב"ד ד. ד"ה ולא ראי השן
2. עבד ואמה - משנה ידיים ד: ז. מהי טענת הצדוקים? איך הם הבינו את חיוב תשלום נזיקין? מהי תשובת הפרושים?
3. מטיבות לכת - מרומי שדה ד"ה מידי דהוי אעבד ואמה; רשימות שיעורי הגרי"ד ד"ה תוס' ד"ה לאו
4. מהי תפיסת רב אשי שהפך את השיקולים - כוונתו להזיק ויש הנאה להיזקה הוא גורם לחייב?

ה. רבא

1. שימו לב: (א) 'ללא ראי רגל ושו' בדברי רבא - רב אשי לעיל שיקף את עמדת רבא.

בבא קמא 3

- (ב) איך רבא מאפיין את קרן?
- (ג) לדיון על הקשר למשנת תמין ומועדין - האם היא משקפת את ארבע אבות נזיקין או עומדת בפני עצמה
2. מקום אדם בתוך רשימת האבות - האם המחייב של אדם בנזיקין דומה למחייב של נזקי ממון?
 3. משנה בבא קמא ב, י; כז: תד"ה ושמואל; בבא מציעא פב, ב רמב"ן, יוסוף דבר... מדאי.
 4. מטיבות לכת מוזמנות לעיין ברשימות שיעורי הגרי"ד ב. ד"ה ארבעה
 5. לתוספת עיון למטיבות לכת - מרומי שדה ד"ה רב אמר וד"ה תנא שור וכל מילי

בבא קמא 3

מכילתא דרבי ישמעאל שמות כ"א:ל"ה

מסכתא דנזיקין פרשה יב

וכי יגוף – בכלל נגיחה, נגיפה, דחייה, רביצה, בעיטה, נשיכה, דברי רבי יאשיה. אבא חנן אומר משום רבי אליעזר: בכלל נגיחה, נגיעה, דחייה, רביצה, בעיטה. נשיכה, מניין? תלמוד לומר: ולא ישמרנו בעליו. והרי דברים קל וחומר: אם כששמרו ויצא והזיק חייב, לא כל שכן עד שלא ישמרנו בעליו. ומה תלמוד לומר ולא ישמרנו? הוסיף לו הכתוב עוד שמירה אחרת, ואי זו זו? זו נשיכה.

5

מכילתא דרשב"י שמות כא, לה

(לה) וכי יגוף שור איש – אין [לי] אלא נגיפה מניין לעשות (נגיפה) נגיחה נשיכה רביצה ובעיטה כיוצא בנגיפה ודין הוא חייב שור באדם ושור בשור מה מצינו שור באדם נעשה בו נגיפה נשיכה רביצה ובעיטה כיוצא בנגיחה אף בזה נעשה בו נגיחה נשיכה רביצה ובעיטה בנגיפה ועוד קל [וחומר] מה שור באדם שלא עשה בו את שאין מתכוין במתכוין עשה בו נגיפה נשיכה רביצה ובעיטה (בנגיפה) [בנגיחה] זה שעשה בו את שאין מתכוין כמתכוין אינו דין שנעשה בו נגיחה נשיכה רביצה ובעיטה כיוצא בנגיפה לא אם אמרת בשור ואדם שנידון בנפשו תאמר בזה שאין נידון בנפשו ת"ל ומת לעשות נגיחה נשיכה רביצה ובעיטה כיוצא מגיפה אין לי אלא שור מניין לעשות שאר בהמה חיה ועוף כיוצא בשור הוא [הדין] והיא התשובה ת"ל ומכרו את השור החי לרבות כל בעלי חיים.

10

15

כי יגף – בקרן הכתוב מדבר.

איש – פרט לקטן איש פרט לגבוה.

רעהו – פרט לאחרים.

את רעהו – פרט לגר תושב יכול לא ישלם על ידי הגוי ולא יהא הגוי משלם על ידיו שכן מצינו בענין הקדש שאין משלם על ידי הקדש ולא יהא הקדש משלם על ידו ת"ל שלם לרבות של גוים ושל גר תושב יכול יהוא משלמין בתם חצי נזק ובמועד נזק שלם ת"ל שור רעהו שור רעהו יוצא בסדר הזה ולא של אחרים יוצאין בסדר הזה ועליהן הוא אומר הופיע מהר פארן הופיע פנים כנגד כל באי העולם.

20

ומת – זה הוא שאמרנו לעשות נגיחה נשיכה רביצה בעיטה כיוצא בנגיפה.

[וממונד] ושמירתן עליך

25

משנה בבא קמא א

... הצד השונה שבהן, שדרךן להזיק ושמירתן עליך, וכשהזיק, חב המזיק, משלם תשלומי נזק במיטב הארץ.

(ב) [ב] כל שתבתי בשמירתו, הכשרתי את נזקו.

ד"ף בבא קמא א, א

30

[דף א עמוד א] ארבעה אבות נזיקין השור והבור והמבעה וההבער לא הרי השור כהרי המבעה ולא הרי המבעה כהרי השור ולא זה וזה שיש בהן רוח חיים כהרי האש שאין בו רוח חיים ולא זה וזה שדרכן לילך ולהזיק כהרי הבור שאין דרכו לילך ולהזיק הצד השונה שבהן שדרכן להזיק ומומונד ושמירתן עליך וכשהזיק חב המזיק לשלם תשלומי נזק במיטב הארץ:

בבא קמא 3

- 35 תוספות בבא קמא ד, א
אדם שמירת גופו עליו - **מכאן משמע דלא גרסינן במתני' וממונא** מדלא פריך נמי הכי אדם ממונו הוא ומש"ה אין צריך למחקו כדפירשתי לעיל (ג: ד"ה וממונד).
- תוספות בבא קמא ג, ב
וממונד – לאו דוקא גבי בור דלאו ממונא הוא וכן גבי אש דפשיטא דאם הדליק גדישו של חברו באש של אחר דחייב. 40
- חדושי הרשב"א בבא קמא ב, א
שדרכן להזיק וממונד ושמירתן עליך. ובור נמי אף על גב דאינו ממונו קרי ליה ממונד מפני שעשאו הכתוב כממונו כדאמרין שני דברים אינן ברשותו של אדם ועשאו הכתוב כאלו הן ברשותו כן פרש"י ז"ל, ואינו מחוור דמ"מ אין לקרותו ממון, ועוד **ודאי נראה דלא גרסינן ליה** מדאקשי' בגמ' עליה דרב דאמר מבעה זה אדם ואדם שמירתן עליך אדם שמירת גופו עליו ופריך תני שמירת גופו עליו ואם איתא אמאי לא אקשי ליה ממונד ממונו הוא, ולא עוד אלא דלא שייך למימר ביה לא ממונד ולא ממונו, ובגמרא דקתני מאי שנא בור דממונד ושמירתו עליך מסתבר לי דהתם לרבותא קאמר הכי לומר אפילו את"ל כיון דאוקמיה רחמנא ברשותך הרי הוא כממונד הני נמי ממונד.
- חידושי הראב"ד בבא קמא ד.
האי דקפריך ליה: אדם שמירת גופו עליו הוא – **והוא הדין לממונד** דקשיא ליה דאדם גופו הוא דקמזיק. **אלא חדא קושיא היא לתרויהו וחדא תירוצא סליק להו** שאם על נזקי ממונו הוא חייב מפני ששמירתו עליו כל שכן על שמירת גופו ונזקי גופו... 50
- משנה בבא קמא ד: י
[י] מְסֻרֵי לְשׁוֹמֵר חָנֶם וְלְשׁוֹאֵל, לְנוֹשֵׂא שֶׁכֶר וְלְשׁוֹכֵר, נִכְנְסוּ תַּחַת הַבְּעָלִים. וְיִצְא וְהִזִּיק, 55
מועד משלם נזק שלם, ותם משלם חצי נזק.
קְשָׁרוֹ בְּעֵלְיוֹ בְּמוֹסְרָה, וְנָעַל בְּפָנָיו כְּרֹאשׁוֹ, וְיִצְא וְהִזִּיק, חֵיב.
רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: תָּם חֵיב וּמוֹעֵד פְּטוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ בְּעֵלְיוֹ" (שמות כ"א: ל"ו), שְׁמוֹר הוּא זֶה.
רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אֵין לוֹ שְׁמִירָה אֶלָּא סָכִין. 60
רמב"ם נזקי ממון א': א'
(א) כל נפש חיה שהיא **ברשותו של אדם** שהזיקה, הבעלים חייבין לשלם, **שהרי ממונס הזיק**, שנאמר "כי יגוף שור איש את שור רעהו" וכו' (שמות כ"א: ל"ה). אחד השור ואחד שאר בהמה חיה ועוף, לא דיבר הכתוב בשור אלא בהווה:
יד פשוטה נזקי ממון א': א' 65
כל תיבה ותיבה שכתב רבינו שקולה ומדודה. לכאורה תמוה: למה פתח "כל נפש חיה שהיא ברשותו של אדם", ולא כתב בפשטות: "כל נפש חיה שהיא של אדם" שהרי מדובר על ממונו? ברם זה אינו,

בבא קמא 3

70 כי החיוב הוא על מי שהבהמה "ברשותו", גם אם היא איננה שלו אלא רק תחת שליטתו, כגון שומר (י, ו) ואפטרופוס (ו, ג) ועוד. כדי להתחייב בנוקיו מספיק שבעל החיים יהיה ברשותו של אדם, אמנם ישנה דרישה נוספת – צריך שתהיה לו לאותו אדם זיקה ממונית בו, והיינו כגון שומר וכיו"ב, ואפילו גזלן יש לו זיקה ממונית מסוימת בגזלה שתחת ידו שהרי "היא ברשות הגזלן ובאחריותו עד שיחזירנה" (הלכות גזילה ואבדה א, ז). מעתה, כל אלה חייבים לשמור את בעלי החיים שתחת ידם שלא יזיקו.

75 נמצא שישנה דרישה אשר בלעדיה אין חיוב לשמור – "שהיא ברשותו", ובכך מוגדרת לענין חיוב נזיקין "ממונם".

רמב"ם גניבה א: ט

(ט) העבד שגנב, פטור מן הכפל, ובעליו פטורין, שאין אדם חייב על נזקי עבדיו אף על פי שהן ממונו, מפני שיש בהן דעת ואינו יכול לשמרו, שאם יכעיסנו רבו, ילך וידליק גדיש באלף דינר, וכיוצא בזה משאר נזקים. נשתחרר העבד, חייב לשלם את הכפל:

80 עיונים בסוגיית מבעה

ג: תד"ה לא ראי

85 לא ראי הקרן שאין הנאה להזיקו – ופשיעה פשע שהיה לו לשמור שורו שבקל היה יכול לשומרו שאין דחוקה להזיק כיון שאין הנאה להזיקה אבל שן שיש הנאה להזיקה הוי כעין אונס שלא היה יכול לשומרה כל כך כיון שהשן דחוק לאכול להנאתו ולא ראי השן שאין כוונתו להזיק ואין יצרה תקפה ובקל יכול לשומרה כראי הקרן דכוונתו להזיק ויצרה תקפה ואין יכול לשומרה כל כך יפה.

ד. ראב"ד

ולא ראי השן שאין כונתו להזיק – ואיבעי ליה לאסוקי אדעתיה דאכיל ומפסיד אבל קרן שכוונתו להזיק ומשנה הוא לא איבעי ליה לאסוקי אדעתיה ויהא פטור.

משנה ידים ד: ז

90 אומרין צדוקים: קובלין אנו עליכם פרושין! מה אם שורי וחמורי, שאיני חייב בהן מצות, הרי אני חייב בנזקו, עבדי ואמתי, שאיני חייב בהן מצות, אינו דין שאיני חייב בנזקו? אמרו להם: לא! אם אמרתם בשורי וחמורי, שאין בהן דעת, תאמרו בעבדי ואמתי, שיש בהם דעת? שאם אקניטנו, ילך וידליק גדישו שלאחד, ואהא חייב לשלם?

משנה בבא קמא ב, י

95 [א] אדם מועד לעולם, בין שוגג, בין מזיד, בין ער, בין גושן.

תוספות בבא קמא כז, ב ד"ה ושמואל

ושמואל אמר באפילה שנו – והא דפליגי לקמן (דף כט.) אי נתקל פושע הוא או לא כגון שנתקל מעצמו ולא נתקל בשום דבר אבל הכא שנתקל מחמת מכשול ולא איבעי ליה לעיוני אנוס הוא ואעי"ג

בבא קמא 3

- דלעיל (דף כו): מרבינן אונס כרצון באדם המזיק מפצע תחת פצע אונס גמור לא רבי רחמנא דהא בירושלמי פוטר אותו שישן ראשון אם הזיק לשני הבא אצלו לישן... 100
- רמב"ן בבא מציעא פב:
- ... וסוף דבר כיון שהזכירו חכמים באונס נזיקין אבן מונחת בחיקו ולא הכיר בה מעולי ונפל מן הגג ברוח שאיני מצויה הרי הזכירו סוף האונסין כלם דרוח שאינה מצויה אפילו כאותה של אליהו במשמע דרוח מצויה הזכירו לענין ש"ח אבל רוח שאינה מצויה לא הזכרה בתלמוד אלא לענין אונס דהוא מן האונסין הגדולים שבעולי ואין כאן מקום להאריך בזה יותר מדאי: 105
- מרומי שדה בבא קמא ד, א
- ד"א מ"ד אעבד ואמה כו'. ס"ד דטעם עבד ואמה משום שקשה לשומרם, שהרי אי אפשר לסוגרן ברפת. והוא הטעם דסיפא דשמא יקניטנו רבו ואיך ישמור, הרי דזה גורם לפטור. ומסיק ר"א דהתם טעמא רבא איכא כדי שלא יזיק, דמצד הסברא אינו עלול אדם להזיק רק משום שהוא בכעס על אדונו, ואי לא יתחייב בעליו לשלם לא יזיק עוד. משא"כ בשור ליכא סברא לפוטרו משום דקשה לשמירה. זהו פי' הפשוט בסוגיא זו. וקרוב לזה כתב מהר"ם מלובלין זצ"ל: 110
- רשימות שיעורי הגר"ד
- תוס' ד"ה לאו. ז"ל וי"ל וכו' עכ"ל. לדין שמא יקניטנו רבו וכו' יתכן להציע שני פירושים: (א) א"א לשמור את העבד במציאות ולכן הבעלים פטורים; (ב) א"נ מאחר שחייב העבד עצמו לשמור את גופו שלא יזיק והוא מדין אדם המזיק אין מחייבים אף את בעליו בשמירתו. מזיק שניתן לחייבו בין מדין אדם המזיק ובין מדין ממון המזיק מטילים עליו חלות דין אדם המזיק ולא חלות דין ממון המזיק. ונראה שבשני הפירושים חלוקים המקשן ורב אשי. דעת המקשן כפירוש הראשון שבמציאות לא ניתן לשמור עבד מאחר שכוונתו להזיק, וסד"א שא"א לשמור גם שור שכוונתו להזיק, ואילו רב אשי סבר כפירוש האחרון שהפטור חל רק בעבד לפי שהעבד עצמו חייב מדין אדם המזיק וזה מפקיע את החיוב של ממון המזיק מבעליו. אך בשור שסברה זו אינה קיימת הבעלים חייבים. ונראה שכך כוונת התוס', דו"ק היטב בלשונם. וניתן לחקר, אליבא דטעם "שמא יקניטנו רבו" מה הדין באדון שיראה את עבדו שהוא הולך להזיק ויכול האדון למונעו מכך האם חייב למונעו מטעם בעל המזיק, כי אע"פ שהאדון פטור מלשלם מ"מ יתכן שחלים עליו איסורי בעל המזיק. 115
- ונראה שעל פי ההו"א שכוונתו להזיק פוטרת מדין אונס עולה שכאשר אינו אונס בודאי מוטלת עליו חובת שמירה וחייב למונעו מלהזיק. אמנם לפי המסקנא שפטור מטעמא רבה וכו' - וכדנ"ל שדין אדם המזיק שחל על עצמו של העבד פוטר את אדונו מלהיות חייב מדין ממון המזיק - יש להסתפק אם העבד מופקע לגמרי משמירה משום שבר דעת הוא ויש לו חיוב שמירה על עצמו ואין איסורי מזיק וחיובי שמירה חלים כלל על בעליו, או"ד בכל זאת חייב לשומרו מלהזיק ואין כאן אלא פטור תשלומין בלבד, וצ"ע. 120
- 125
- 130

בבא קמא 3

רשימות שעורים (רי"ד סולובייצ'יק) בבא קמא ב, א

- משנה. ארבעה אבות נזיקין וכו' והמבעה. אליבא דרב (לקמן דף ג ב) מבעה זה אדם. יש לחקור בתשלומי אדם המזיק אם יסוד המחייב הוא ביטול חובת שמירה, דהיינו שפשיעת הבעלים בשמירת המזיק מחייבתם לשלם את הנזק וכמבואר במשנה לקמן (דף ט ב) וז"ל כל שחבתי בשמירתו הכשרתי את נזקו עכ"ל, או שהמחייב דאדם הוא עצם מעשה הנזק שעשה ולא במה שפשע בשמירת גופו, שהרי מסתבר שבאדם אינו חל שם מזיק ואין חובת שמירת נזקין מוטלת עליו, דדוקא כשנמצא ברשותו של אדם חפצא של מזיק חלה עליו לשומרו מלהזיק. אמנם אדם הואיל ואינו נקרא בשם מזיק לא יחול עליו חיוב שמירת מזיקים ומתחייב לשלם עבור מעשה ההזק ולא בגלל פשיעה בשמירת גופו. 135
- ונראה להביא ראיה משיטת רש"י (וכמבואר בראשונים) לקמן (דף צח: בד"ה ואכפייה רפרם לרב אשי) וז"ל ששרף שטר חבירו בילדותו עכ"ל, דאדם שהזיק בקטנותו חייב לשלם כשיגדיל. מאידך אם הזיק שור של קטן פטור הקטן מלשלם (עי' לקמן דף לט א) משום שאינו בר שמירה ולא פשע בחיוב של שמירת שורו. ומוכח שאדם המזיק בגופו אינו חייב משום אי - שמירה אלא מחמת עצם מעשה ההזק שעשה ומעשה קטן חשוב למעשה מזיק ומשום כך חייב לשלם לכשיגדיל. 140
- ויעויין לקמן במתניתין (כו א) שאדם מועד לעולם בין שוגג בין מזיד ובסנהדרין (עב א) כתוב בין באונס בין ברצון. וחלוקים הראשונים בדין זה. שיטת התוס' (לקמן דף כז: בד"ה ושמואל אמר) שאדם המזיק חייב באונס כעין אבידה אבל באונס כעין גניבה פטור. וכתב הרב המגיד בפ"ו מהל' חובל ומזיק (הל"ד) ששיטת הרמב"ם אינה כן אלא שאדם המזיק פטור דוקא באונס גמור. וניתן לבאר את מחלוקתם לאור החקירה הנ"ל ביסוד המחייב של אדם המזיק. לדעת התוס' המחייב של אדם המזיק הוא הפשיעה בשמירת גופו כמו המחייב בשאר המזיקין, ולכן אדם שהזיק חייב רק כשפשע בשיעור של כעין אבידה. אולם אם נאנס כעין גניבה פטור כי לא פשע בשיעור הפשיעה המחייב. מאידך הרמב"ם, לפי הה"מ, סובר שמעשה המזיק מחייב אדם, לפיכך חייב בכל אופן שהזיק ואינו פטור אלא באונס גמור שאינו נחשב למעשה אדם בכל התורה כולה וכדכתיב ולנערה לא תעשה דבר. 145
- אך יש לעיין אליבא דרש"י והרמב"ם (לפי הה"מ) הסוברים שהמחייב דתשלומי אדם המזיק הוא עצם מעשה ההזק שעשה ולא החסרון של שמירה, למה מנה רב אדם בתוך אבות הנזיקין, והרי בשאר הנזיקין המחייב לשלם הוא פשיעת הבעלים בשמירת המזיק ואילו באדם המחייב לשלם אינו פשיעתו אלא עצם מעשה הנזק שעשה. מאידך אליבא דהתוס' הנ"ל הסוברים שהמחייב של אדם המזיק דומה למחייב של שאר הנזיקין, דהיינו פשיעה בחיוב שמירה המוטלת עליו, ניחא למה נמנה אדם בין אבות הנזיקין דמשנתנו. ועוד צ"ע שאם אין באדם חלות שם מזיק מהו הביאור בלשון המשנה "הצד השוה שבהן שדרכן להזיק", דמשמע שיש בכלם חלות שם מזיק המחייב שמירה, והרי לא שייך חלות שם זה באדם. 160
- והנה הרמב"ם כתב בפ"ו מהל' חובל ומזיק (הל"ג) וז"ל אם היו שניהן ברשות או שניהם שלא ברשות והזיק אחד מהן ממון חבירו שלא בכוונה פטור עכ"ל. והשיג עליו הראב"ד וז"ל דין זה אינו מחוור דאפילו שניהם ברשות או שלא ברשות ולא הוה ידע ביה אם הזיקו חייבין אבל הוזקו זה בזה פטורי. 165

בבא קמא 3

עד כאן לשונו. ולכאורא נראה שביאור שיטת הרמב"ם שהמחייב של אדם המזיק הוא ביטול חובת השמירה המוטלת עליו (שלא כדנ"ל בשיטתו), ולכן אם הוא ברשות אינו חייב לשמור את עצמו כ"כ ולפיכך אם הזיק שלא בכוונה פטור. אך אף אדם שברשות חייב לשמור את עצמו מלהזיק בכוונה ולכן חייב. אמנם אם ננקט בשיטת הרמב"ם כנ"ל שסובר שהמחייב הוא מעשה המזיק צריך עיון בביאור הבחנתו בין ברשות ושלא ברשות ובין כוונה לשלא בכוונה. ובאמת זהו יסוד השגת הראב"ד על הרמב"ם שהמחייב הוא מעשה מזיק ולכן סובר שאין לחלק בין ברשות לבין שלא ברשות. אך מה שהבחין הראב"ד בין הזיקו לבין הוזקו צריך ביאור. ומסתבר שהראב"ד סובר שבהוזקו זה בזה בשב ואל תעשה אין כאן מעשה נזק המחייב, המחייב בהזק הוא אי - שמירה, ולכן כששניהם ברשות והוזקו זה בזה פטורים.

לאור ביאור זה ברמב"ם שהמחייב באדם הוא אי - שמירה ניחא מה שכלל רב אדם המזיק עם שאר אבות הנזיקין שאף אדם חייב כשאר מזיקים משום אי - שמירה. ואילו לפי מש"כ בשיטת הראב"ד ניתן לומר שרב מנה אדם המזיק בין שאר אבות הנזיקין דוקא באופן שהזיק בשב ואל תעשה, כגון שנתקל הניזק במזיק (עיין לקמן בשיעורים לפרק המניח). בכה"ג יסוד המחייב הוא אי - שמירת גופו ובכך דומה למחייב של שאר אבות הנזיקין המתחייבים מחמת חסרון שמירה. ויתכן שאף רש"י סובר כהראב"ד וגם לדעתו מדובר במשנה רק בנזק ע"י שב ואל תעשה של המזיק, וניחא מה שמנה רב אדם בתוך שאר אבות הנזיקין המחוייבים לשלם משום פשיעת הבעלים.

לתוספת עיון

מדרמי שדה בבא קמא ג, ב

שם. רב אמר מבעה זה אדם. 185

לכאורה תמוה ומי סני למתניתין לפרש אדם.

אבל באמת פשוט שאינו מדבר באדם המזיק בפשיעה, דא"כ מאי קאמר לא הרי השור כהרי המבעה, וכי אפשר דאם שורו הזיק הוא חייב ואדם שהזיק פטור. וכמוש"כ התוס' להלן ד' ז' א' ד"ה שור רעהו, דיותר יש לחייב אדם המזיק בידים ממזיק ע"י שלוח בעירה. וה"נ לענין קרן. אלא פשיטא דמיירי לענין המחויב שמירה, ואם הוא פושע לא שייך שמירה, **אלא באונס מיירי משנתנו**, כמו כל נזקי שור ובור, דאע"ג שהשור מכויין להזיק, לגבי בעליו אינו אלא אונס. וכן אף על גב שכרה בור, מ"מ הא שהניזק הוזק אינו אלא אונס. וה"נ כתיב פצע תחת פצע לרבות האונס, **שהיה לו לשמור את עצמו שלא יבא לידי כך**, כמו שמחויב לשמור את שורו, ובהא קא עביד צריכותא. **מעתיא אשמעינן משנתינו, דאע"ג דבאמת קשה להשמר ממקרים ופגעים רעים שלא יארע אונס על ידו, מ"מ יש לאדם לבקש את הקדוש ברוך הוא על זה**, וכתוב בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך, פ"י אפילו אורח שאינו מצוי וכבוש להלוד, וא"כ קשה לאדם להזהר בו, מכ"מ הקדוש ברוך הוא יישר. ומשו"ה קרי ליה מבעה, היינו מתפלל. ועפ"יז מתיישב כמה דברים בסוגיין.

מדרמי שדה בבא קמא ג, ב

שם. תנא שור וכל מילי דשור. הכא הוי ליה להגמרא לפרש מאי לא הרי, ולא לאחר על סוף הסוגיא דשמואל. אבל הענין, דאם היינו מפרשים לא הרי דשמואל כה"ס"ד, **דמה שקשה לשמור יש סברא**

בבא קמא 3

לפטור יותר, א"כ פשוט לומר אליבא דרב לא הרי השור, דאי משור **סד"א דאדם באונס קשה השמירה**, דאינו עולה עהד"ע שיארע לו ככה. ואי תנא אדם סד"א דאף שמחויב לשמור את עצמו מאונס, מ"מ אינו מחויב לשמור את ממונו, דזה ברור שגופו חמור מממונו. אבל **לפי המסקנא דאין סברא לפטור את מה שקשה לשמור**, א"כ קשה לרב אמאי לא הוינן למדים אונס דגוף מאונס דשור המזיק בכוונה :

205

משנה אחרונה ידים ד, ז

שאני חייב בהן מצות. הלשון משמע דלאו במצות שהעבדים חייבין בהן כמו הנשים דבהני לא מודין בהן הצדוקין דעיקר מלתא מג"ש דלה לה מאשה אתי וצדוקין לא דרשי ג"ש כלל כמ"ש הר"ב בסנהדרין פ"ז מ"ב ובגמרא סוטה דף ל"ג ע"ב. ואפילו בהלכה למשה מסיני אין מודים כדמוכח בסוכה גבי ניסוך המים. אלא **שאני חייב בהן מצות היינו מצות שהאדון מצווה על העבד כגון שמצווה על שביתתו בשבת ולמולו** שהם מפורשין בתורה :

210

אינו דין שאהא חייב בנזקן. **וקשה דמה ענין חיוב מצות לנזקין** דחיוב נזקין מפורש בתורה משום שלא שמרוהו כדכתיבי ולא ישמרנו בעליו וכדתנן בריש ב"ק כל שחבתי בשמירתו הכשרתי את נזקו וא"כ **עבד ואמה שאינם בשמירה שא"א לו לשומרן כל היום בכל מקום שהולכין** אין לו להתחייב בנזקן. ותדע שאינם בשמירה מדאמר ילך וידליק גדישו כו' ואי איתי' בשמירה מה תשובה היא ישמרנו שלא ידליק. **ואפשר דמשור תם אתו למילף דלא כתיב ביה שמירה** וסבירא להו סתם שוורים בחזקת שימור קיימי ולית להו דרב הונא בר"י שצריך להוסיף שמירה על שמירתו בפ"ק דב"ק דף י"ד אלא **כיון דבחזקת שימור הוא חיובי' הוא משום ממונו שהזיק וה"ה לעבד ואמה**. ולפי דבריהם השיב להם דא"נ משום ממונו א"א לחייבו שיפסידנו מאה מנה :

215